

Müasir nəsrdə daxili monoloq

Sevinc Məmmədova
Xarici Dillər Mərkəzi
e-mail: mammadova62@list.ru

Xülasə

Nəsr qafiyəsi olmayan və cümlələrdən qurulmuş şifahi və ya yazılı nitqdır. Nəsr və şeir, zahirən iki ziddiyyətdir, ancaq aralarında açıq bir fərq yoxdur. Nəsrə qafiyə olmamasına baxmayaraq şeir və müəyyən ritmik fiqurların təkrarlandığı ritmik nəsr olan qafiyələr var. Burada fikrin ifadəsi üçün müəllif tamamilə sərbəstdir. O, müxtəlif tipli cümlələrdən istifadə etməklə fikrini şərh edə bilər. Nəsr dili beləliklə tam sərbəst nağıl, təhkiyə dili kimi yadda qalır. Bir sıra nəzəriyyəçilər isə bu fikirdədirlər ki, nəsr əsərlərinin özünün də öz mürəkkəb-daxili və ritmik-struktur qanunauyğunluqları var. XX əsrin sonunda-XXI əsrin əvvəllərində daxili monoloqun mahiyyətinin, onun linqvistik statusunun, onun ayrı-ayrı formalarının təsvirinə və ən əsası, daxili monoloqun bədii məndə fəaiyyətinin, rolunun dərk edilməsinə yönəlmiş elmi tədqiqatların sayı xeyli çoxalıb. Həmin araşdırmalar ən fərqli mövqedən, baxış bucağından aparılmasına baxmayaraq, tədqiqatçılar bir məsələdə yekdildir. Daxili monoloqlar bir növ nəql etmə üsuludur ki, bu üsuldan yazıçılar əsərlərində yaratdıqları obrazların şəxsiyyətləri ilə oxucuları tanış edirlər.

Açar sözlər: daxili monoloq, nəsr, nəql, daxili nitq, leksik-semantik

Внутренний монолог в современной прозе

Севиндж Мамедова Яшар
Преподаватель Центра
иностранных языков
e-mail: mammadova62@list.ru

Резюме

Проза - это устная или письменная речь без рифмы, состоящая из предложений. Проза и поэзия - это, два противоречия, но четкой разницы между ними нет. Хотя в прозе нет рифм, в поэзии и ритмической прозе есть рифмы, в которых повторяются определенные ритмические фигуры. Здесь автор совершенно волен высказать свое мнение. Он может выражать свои мысли, используя разные типы предложений. Таким образом, язык прозы запоминается как совершенно свободный рассказ, язык повествования. Некоторые теоретики, напротив, придерживаются мнения,

что прозаические произведения сами по себе имеют свои сложные внутренние и ритмико-структурные закономерности. В конце XX - начале XXI веков возросло количество научных исследований, направленных на описание сущности внутреннего монолога, его языкового статуса, его различных форм и, самое главное, роли внутреннего монолога в художественном тексте. Хотя эти исследования проводятся с другой точки зрения, исследователи единодушны в одном вопросе. Внутренние монологи - это своего рода повествование, в котором писатели знакомят читателей с личностями образов, которые они создают в своих произведениях.

Ключевые слова: внутренний монолог, проза, повествование, внутренняя речь, лексико-семантический

An inner monologue in modern prose

Sevinj Mammadova Yashar
Lecturer at the Center
of Foreign Languages
e-mail: mammadova62@list.ru

Summary

Prose is spoken or written speech without rhyme, consisting of sentences. Prose and poetry are two contradictions, but there is no clear difference between them. Although there are no rhymes in prose, in poetry and rhythmic prose there are rhymes in which certain rhythmic figures are repeated. Here the author is completely free to express his opinion. He can express his thoughts using different types of sentences. Thus, the language of prose is remembered as a completely free story, a language of narration. Some theorists, on the contrary, are of the opinion that prose works themselves have their own complex internal and rhythmic-structural patterns. In the late XX - early XXI centuries are increased the number of scientific studies directed at describing the nature of the internal monologue, its linguistic status, its various forms and, most importantly, the role of the internal monologue in a literary text. Although these studies are conducted from a different perspective, researchers are unanimous on one point. Internal monologues are a kind of narrative in which writers introduce readers to the personalities of the images they create in their works.

Key words: internal monologue, prose, narration, internal speech, lexical and semantic

Aktuallıq. Nəsr poetikasından bəhs edən ədəbiyyatşünaslar nəsr dilini adi danışiq dili və insanlar arasında gündəlik yazışmaların dili ilə eyniləşdirirlər. Bir sıra nəzəriyyəçilər isə bu fikirdədirlər ki, nəsr əsərlərinin özünün də öz mürəkkəb-daxili və ritmik-struktur qanunauyğunluqları var. Bir sıra nəzəriyyəçilər isə bu fikirdədirlər ki, nəsr əsərlərinin özünün də öz mürəkkəb-daxili və ritmik-struktur qanunauyğunluqları var. Müasir nəsr dil baxımından insanın mahiyyətinin onun həm sosial, həm də unikal fərdi tərkib hissəsi kimi öyrənilməsi zərurətini doğuran ən problemli istiqamətlərlə bağlıdır. Günümüzdə insanın daxili aləminin eksteriorizasiyası üsulu olaraq daxili monoloqun linqvistik baxımdan elmi izaha ehtiyacı var. Daxili monoloqun eksteriorizasiyasının struktur-semantik formalarını üzə çıxarmaq, onun leksik və sintaktik xarakteristikasını təhlil etmək, eləcə də bədii əsərdə daxili monoloqun iş xüsusiyyətlərini nəzərdən keçirmək zəruri məsələlərdir. Daxili monoloqun öyrənilməsinin müxtəlif aspektləri problemə yeni yanaşmaların mümkünlüyü faktını istisna etmir.

Annotasiya. Məqalədə müasir Azərbaycan yazıçılarının romanlarında monoloqdan, "daxili insan" obrazından geniş istifadəsindən, lirik-dramatik potensialın güclənməsində bəhs olunur.

Metod. Məqalədə Müasir nəsrə daxili monoloqun müxtəlif üsulları və formaları, onun leksik, sintaktik və funksional xarakteristikaları verilmişdir.

Giriş. Daxili monoloq üslubu tədqiqatçılar tərəfindən çox araşdırılan bir mövzu olmuşdur. Lakin müasir dövrdə bu mövzuya maraq və onun üzərində aparılan tədqiqatlar çox az olmuşdur. Bu üslub qəhrəmanın sevgisini, nifrətini, həyəcanını daha emosional etmək üçün istifadə olunur. Bu üslub vasitəsilə yazıçı oxucu ilə qəhrəman arasında yaxınlıq yaradır, obrazın daxili monoloqunun sayəsində oxucu qəhrəmanın dediklərini deyil, düşündüklərini öyrənir.

Bu üslubun daha dərinliyinə enmək üçün müasir dövrdə yazılmış bir nəsr əsərinə müraciət etmək istəyirik. İsi Məlikzadənin "Küçələrə su səpmişəm" əsəri (1,150) daxili monoloqla zəngin nəsr nümunəsidir. Əsərdəki Xəlil obrazının demək istəyib lakin deyə bilmədikləri daxilimonoloqa misal ola bilər. Əsərdə Xəlil öz əmisi oğlu Bəhmənin ucbatından ömrünün beş ilini həbsdə keçirir. Yaşadıqlarına görə içindəki Xəlil ilə hər zaman mübarizə aparır, çünki qəlbindəki hissələri deyə bilmir. Əsər boyu Xəlilin daxili monoloqu insana təsir edir. O əmisi oğlu ilə söhbəti zamanı içindəki hissələrini biruzə vermirdi. Monoloqun böyük xüsusiyyətlərindən biridir: daxilindəki mübarizəni qarşındakına bildirmədən yaşamaq, yalnızca öz aləmində söhbət etmək. Xəlil tez-tez içindən-" Niyə günahı mənim üzərimə atdın, mənim yerim ocaq başında olmaya bilərdi, niyə mənim bəxtimi özünə götürüb, öz günahkar libasını mənim üzərimə geyindirdin?"-söyləyirdi. Əsərdəki iki obrazın söhbəti zamanı daxilindəki monoloqları ilə danışmalarının üst-üstə düşmədiyini açıq aşkar

görürük. Bundan əlavə hər iki obraz əslində demək istəmədiklərini bu olmadığını da anlayırlar. Bunu oxucuya aşılamaq isə yazıçının üzərinə düşür. Obrazın dedikləri də, düşündükləri də yazıçının fikirləridir. Yəni daxili monoloqu da yazıçı yaradır. Obrazın xasiyyətinə uyğun daxili monoloq qurur. Yazıçının qurduğu daxili monoloqu isə qəhrəmanın keçirdiyi vicdan, sevgi və nifrət hissləri əmələ gətirir. Bu normal həyatda dabelədir, vicdan, sevgi və nifrət hisslərini heç vaxt insan qarşısındakına olduğu kimi bildirə bilmir.

Bundan başqa daxili monoloq vasitəsi ilə əsərdəki hadisələrin əsas məğzini, üstü açılmamış həqiqətləri öyrənmək mümkündür. “Küçələrə susəpmişəm” əsəri də bunu bizə sübut edir. Əsərin əvvəlində qəhrəmanların necə biri olduqları bizə məlum olmur, lakin hadisələrin inkişafında Xəlilin monoloqu Bəhmənin necə biri olduğunu göstərir. Həqiqətən də obrazların daxili monoloqları əsərdəki emosionallığı artırmışdır.

Hər bir insanın içində başqa bir mən yatır, bu “mən” insanın heç kəsə göstərmədiyi üzüdür. İnsanlar nə qədər səmimi olsalar da, daxilində hər zaman dediklərindən fərqli bir fikirləri olur. Bəzən daxilindəki “mən”-dən çıxmayan insanlar davardır. Xəlil belə insanlardan idi. O qədər içinə qapanan biri idi ki, hətta arvadı Teybə onun həbsə düşdüyünü belə bilmirdi.

Xəlil, Bəhmənin onu Bakıya aparmaq istəyini biləndə üzə göstərməsə də daxili monoloqundan getmək istədiyini anlayırıq.

Ancaq sona yaxın o, bu fikirlərindən daşır, çünki Bəhmənin həqiqətən də pəşman olduğuna inanmırdı. Əsərdəki əntəsiredici məqamlarından biri də, Xəlilin uşaqlıq sevgisi olan Sayada, hecvaxt üzünə söyləyə bilmədiyi eşq etirafı ilə dolumonoloqu idi. Həmişə onların küçəsinin yanından keçər, qəlbində o təsiredici monoloqunu söyləyər və “Küçələrə susəpmişəm” mahnısını zümzümə edərdi: “Sayad, düzdür sən kolxoz sədrinin qızısan men isə adi kəndçi, amma gün gələcəkmən də qalxacam yüksək səviyyəyə, o zaman sənə elçilərimi göndərəcəyəm”. Əsərin sonu da məhz bu mahnının sədaları altında Və Xəlilin monoloqu ilə bitir. Nəticə olaraq bunu deyə bilərəm ki, daxili monoloq hem insanın real həyatında və bütünü ədəbiyyat nümunələrində böyük rol oynayır. Müasir dövrdə bir çox yazıçılar daxili monoloqdan istifadə etmişlər, İsa Muğanna, Elçin, Anar və s. İsi Məlikzadənin isə xüsusi yeri vardır.

Postmodern romanın bədii təşkilinin tədqiqatı zamanı dialoqizmin və səslərin polifoniyasının özəlliklərinə, hipertekstuallığa və intertekstuallığa və intertekstuallığa, oxucuya müəllif fikrinin çatdırılması məqsədilə texniki vasitələrin istifadəsinə, pastişin və müxtəlif şablon və üslubların bədii kodların parodik - ironik imitasiyasından istifadəsinə, hibridləşdirməyə, bədii zaman xaotik, fraqmentar və sıxışdırılmış olmasına, bədii məkanda real və qeyri-reallığın qarışmasına, dini və mənəvi dəyərlərin dekonstruksiyasına, metaromanlaşmaya, bədii refleksiya xüsusi diqqət yetirmək lazımdır. Dialoq dünyanın hadisəvi obrazlarını yaratmaq üçün istifadə olunan vasitə kimi əsərin

bütövlüyünü təmin etməlidir. Dialoq obrazın fərdi xüsusiyyətlərini, müəllif mövqeyini əks etdirir. Dialoq yalnız əsərin qəhrəmanlarının mükəlliməsini əhatə etməməlidir, əsərin ideyasının mükəmməl görünməsinə kömək etməlidir. M.M. Baxtin romanlarda eyni bir yazıçıya məxsus olan və bir-birinə zidd olan müəllif səsi aşkar edir. Dialoq əsərdə obrazın, hadisə və əhvalatın mahiyyətinin açılmasını həyata keçirir. Həmsöhbətinin xəyalı (real və uydurulmuş), daha dəqiq mənim şüurumda – onun obrazı (Baxtinə görə, «başqası – üçün – mən»); daha dəqiq, öz-özlüyündə öz şüurumda onun obrazı («mən – üçün – özünü») dialoq və monoloq vasitəsi ilə açılır. Ümumiyyətlə, əsərin dialoqunda obrazın zahiri əlamətləri, daxili sarsıntıları, obrazların hərəkət dinamikası, fəaliyyət formaları açıqlanmalıdır. M.M. Baxtinə görə «kompozisiyada öz ifadəsini tapmış zahiri dialoq daxili dialoqla, yəni mikrodialoqla ayrılmaz şəkildə bağlıdır və müəyyən dərəcədə ona söykənir. Onların da hər ikisi həmçinin bütövlükdə romanın onları əhatə edən böyük dialoqu ilə bağlıdır» (2, 22). Əsərdə təsvir edilən hadisənin, konfliktin zəruri hissəsinə çevrilən dialoq hadisə və əhvalatların məna və mahiyyətinin açılmasına xidmət edir. Postmodern mətnə sosial ziddiyyətlərin açılmasına cəhdlər və ətrafla sosial makrodialoq və mikrodialoq ehtirası həqiqəti bir model kimi nümayiş etdirmirdi, əksinə yenidən yaradırdı. Ənənəvi olaraq, dialoq şüura informasiyanı qəbul edən və ötürən texniki vasitələrdən biridir. Postmodern roman poetikasına mətnaltı dialoqizm xasdır. Postmodernizmin müxtəlif üslubları arasında şizoanalizi xüsusi göstərmək olar. Belə ki, şəxsiyyətin ikiləşməsi formasında üzə çıxan şizofreniya postmodern romanda şəxsin daxili aləmini açıqlamasında maraqlı priyomdur. Azərbaycan ədəbiyyatında Elxan Qaraqanın «A» romanında «psixuşkada» yatan paranoik bir gəncin hallüsinasiyaları şəxsiyyətin ikiləşməsi fonunda təsvir edilir. Azərbaycanlı tədqiqatçı Z.Məmmədova «Bədii mətnə xarakteroloji nitq və onun ifadəsi problemi» adlı doktorluq dissertasiyasında dialoqun mətnə daxil edilməsi məqamına toxunaraq yazır: «Təhkiyənin struktur baxımından iki avtonom qatı olmaq etibarilə müəllif nitqi və vasitəsiz nitq dialoq və ya monoloqu mətnə daxil edən xüsusi müəllif cümlələri sayəsində bir-biri ilə birləşərək vahid təhkiyə bütövü əmələ gətirir» (3, 24). Postmodern romanlarda dialoq vahid təhkiyə bütövü əmələ gətirərək, insan xarakterinin açılması yaxud obrazın daxili düşüncələrinin inikası üçün bir vasitədir. Romanların mühüm xüsusiyyətlərindən biri əsərin polifoniyasıdır (çoxsəsliliyidir). Bədii əsərlərdə polifoniya elə bir mətnədir ki, həmin mətnə müəllif səsi ilə bərabər başqa səslər səslənir. Həmin səslənmiş səslər müəllif səsi ilə qarışaraq, aralarında mürəkkəb dialoji münasibətlər yaradır. Musiqi termini «polifoniya»-ni bədii mətnin təhlilinə ilk dəfə M.M. Baxtin gətirmişdir. Polifoniya səsi romanda yalnız öz adından deyil, həm də ayrı-ayrı qəhrəmanların adından təhkiyə aparmağa imkan verir. Postmodernistlərin yaradıcılığında çoxsəslilik zaman axarında şaxələnərək, yeni məna və

düzümlü işarələr sistemi yaratmağa nail olur. Postmodern mətnin polifoniyasında çoxdillilik və çoxfunksiyalılıq bütün gerçəkliyi əridir. Kamal Abdullanın «Yarımqıç əlyazma» romanını misal gətirmək olar. Müəllifin «Şah İsmayilla bağlı mətnlə Qorqudun mətni arasında bir uyğunluq, gizli də olsa bir əlaqə vardır, yoxsa?...» (4, 58) öz-özünə verdiyi sualı oxucu da əsəri oxuyarkən verir. Suala cavabı müəllifin özü verir.

Dialoq danışığını obrazların xarakterinə və şüur səviyyəsinə uyğun tərtib edildiyinin də şahidi oluruq: «Elə son cümləni bitirər-bitirməz (yuxarıdakı «mən özüm bu tərəddüdlərimin cavabını araya-araya qalmışam» cümləsini deyirəm) məni qəfildən yuxu apardı. Başım özümdən xəbərsiz yazı masasına əyildi və yaqın ki, bu elə belə də olur – mən öz halımı kənardan seyr etməyə başladım. Bu çox qısa vaxt ərzində baş verdi. Yuxuda bir adam gördüm. Bu adamın qiyafəti də, üzü - gözü də, boyu - buxunu da yuxudan ayıldığım andaca uçub yadımdan çıxıb getdi. Yadımda başqa şey qaldı: onunla mənim aramda baş vermiş bu qısa mühakimə: - Nə üçün bunu etdin? - O, adam soruşdu. - Bilmirəm, – mən cavab verdim» (4, 159).

Müasir Azərbaycan romanının janr-estetik axtarışlarında tipoloji meyl kimi daxili monoloq da müəyyən yer tutur. Lakin onun rolunu hədd ən artıq şişirdib psixoloji təhlilin imkanları ilə eyniləşdirmək düz deyil. Çünki daxili monoloqa geniş meydan verildikdə romanı müəllif səmindən məhrum edir. Bununla belə, daxili monoloq müəyyən formada janrın inkişafı üçün faydalıdır. Çünki o, lirik-dramatik potensialı gücləndirən janr forması kimi romanın quruluşunda mühüm estetik mənə daşıya bilər. Monoloqun "monoloq-nitq, monoloq-təhkiyə" (5, 160) kimi müxtəlif tiplərindən müasir Azərbaycan romanında geniş istifadə edilməsində bunu göstərir. Lakin monoloqların tiplərini süni şəkildə artırmaq da predmetsizliyə gətirib çıxara bilər.

Yuxarıdakı sitatdan görünür ki, romanın istənilən komponentini və ünsürünü monoloqun bu və ya digər tipinə aid etmək olar. Janr formasına birbaşa təsir edən "daxili monoloq" göründüyü kimi "Müasirlik mövqeyindən" adlı əsərin müəllifinin diqqətini cəlb etməyib. Başqa bir əsərdə isə oxuyuruq: "Daxili monoloq daxili nitq, söhbət və düşüncə formalarında təzahür etdiyi kimi daxili təhkiyə formasında da təzahür edib, birinci şəxsə aid təhkiyəyə çevrilə bilər" (5, 60). Bu mülahizədən belə məlum olur ki, monoloqun bir əsas tipi var ki, o da daxili monoloqdur. Yerdə qalanlar isə onun tərkib hissələridir. Lakin ziddiyyətli görünən cəhət budur ki, monoloqun "müxtəlif tiplərinə" dair "Müasirlik mövqeyindən" kitabından sitat gətirən M.İmanov öz konsepsiyasını bilavasitə daxili monoloq əsasında qurur.

Y.Səmədovlu "Qətl günü" romanında daxili monoloqları müəllif təhkiyəsi çərçivəsində yerləşdirərək əsərin əhatə dairəsini daha da genişləndirir. Bunun nəticəsində həm baş qəhrəmanın daxili dünyasını incəliklərinə qədər işıqlandırılır, həm də onun yaşadığı mühit və münasibətdə olduğu adamlar psixoloji təhlilə

cəlb edilir. Başqa sözlə, müəllif aparıcı qəhrəmanla bərabər digər surətlərin də hiss-həyəcanlarını əks etdirmək imkanı əldə edir. "Bilmirəm niyə, amma onu görəndə kimi nə sənətin sahibi olduğunu o dəqiqə başa düşdük. Və bir neçə anın içərisində bu on-on beş addımlıq məsafədən mən onun qadın bədəninin qızmar hərəkətini hiss etdim. Dünyada böyük möcüzələr olmur, amma bəzi xoşbəxt adamların, daha doğrusu, xoşbəxt yox, qayğısız, laübalı adamların başına hərdən kiçik, möcüzələr gəlir. Bu da kiçik möcüzələrdən biri idi..." (6, 77).

"Beşmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi" romanında da Təhminə ilə Zaurun taleyi bilavasitə daxildən gələn səslər əsasında meydana çıxarılır. Ona görə də qəhrəmanların "qəlb həyatını" dialektikada göstərən çox əlverişli bir üsul kimi bunun müasir Azərbaycan romanı üçün tipoloji istiqamət kəsb edərək S. Əhmədovun, Ç.Hüseynovun, Elçinin və başqalarının yaradıcılığında özünü daha geniş şəkildə göstərməsi təsadüfi deyil.

Məsələn, Ç.Hüseynovun "Məhəmməd, Məmməd, Məmiş" əsərini roman həcminə qaldıran amil, heç şübhəsiz ki, ondakı kəskin psixoloji məqamlar və daxili-monoloqlardır. Bunu Anarın "Ağ liman" povesti haqqında da demək olar. Çünki bu əsərlərdəki çoxşaxəlilik, çoxqəhrəmanlılıq, daxili monoloqların müxtəlif vasitələrlə üzə çıxarılması "povest" hüdudlarını aşır. Həcmi sıxlaşdırmaqla janrdaxili ölçülərin keyfiyyət fərqinə nail olan romançılar arasında S. Əhmədovun xüsusi yeri vardır. O, tək-cə ciddi sosial-mənəvi problemləri romanın predmetinə çevirə bilmək imkanı ilə deyil, həm də insanların qəlbindən keçən "görünməz dalğa"lara struktur mənə verərək onları canlandırması ilə seçilir.

Ümumiyyətlə, bir janr kimi, romanda daxili monoloqun imkanları genişdir. Usta sənətkarlar onun verdiyi imkanlardan istifadə edərək nəinki janr ölçülərinə və bədii struktura, eyni zamanda, ideya-estetik prinsiplərin nüfuz dairəsinin artmasına da mühüm təsir göstərirlər. Məsələn, daxili mükəllimə vasitəsilə qəhrəmanın özünün ikinci "mən"ini yaratmaq ustalığı buna ən yaxşı misaldır. Anar "Macal" "povest"ində gənc Fuadın daxili monoloqunu elə sənətkarlıqla qurur ki, onun qəlbində əks-səda tapan özgə qənaəti ikinci "mən" şəklində təzahür edir. "Zərif təhlil" forması hesab edilən daxili monoloq məzmun və süjet baxımından geniş inkişaf etdirilmiş psixoloji təhlil strukturuna daxildir. Əgər 30-40-cı illərdə S.Rəhimovun üslubunda psixoloji təhlil geniş obyektiv təsvir xarakteri daşıyırdısa, 50-60-cı illər romanında I.Hüseynovun, I. Şıxlının və I. Əfəndiyevin şəxsində o, lirik-subyektiv mahiyyət kəsb etməyə başlamışdı.

Müasir Azərbaycan yazıçıları romanlarında monoloqdan, "daxili insan" obrazından geniş istifadə edərək ümumən janrdə lirik-dramatik potensialın güclənməsində fəal mövqə tuturlar. Ona görə də romanlarımızın strukturasının zənginləşməsi bir tərəfdən həmin daxili monoloqla bağlıdır, digər tərəfdən təhkiyədə "ənənəyə, obyektiv-təsvir ədasına" qayıtmaq meyli ilə əlaqədardır.

Bu, roman təfəkkürünün janrın daxili imkanları ilə birbaşa bağlılığını aydın göstərir. Məsələn, I.Hüseynovun "Məhşər" romanı ilə S. Əhmədovun "Toğana" romanını yalnız cərəyan edən hadisələrin hədsiz zaman uzaqlığı, dövr müxtəlifliyi ayırmır, burada təsvir predmeti də bir-birindən kəskin şəkildə fərqlənir. Əgər tarixi əsərdə obrazların şəxsi həyatları da görünürsə və bu daha çox azadlıq ideyaları uğrunda mübarizədə göstərilirsə, müasir mövzulu roman olan "Toğana"da iştirakçılar şəxsi planda, bilavasitə istirahət vaxtlarındakı həyatları ilə, bir qədər də romantik planda canlandırılır. Lakin hər iki müəllif qəhrəmanların daxili aləmini, düşüncələr axarını, fikri qənaətlərini genişliyi və ardıcılığı ilə açıb göstərməyə üstünlük verir. Eyni qənaətə "Xudafərin körpüsü" (F.Kərimzadə), "Mahmud və Məryəm" (Elçin) kimi tarixi romanlarla müasir mövzuda yazılan "Ceyraçöllü Qoç Kərəməli" (V.Nəsib) əsərlərinin qarşılıqlı müqayisəsi zamanı da gəlmək olur. Ona görə məsələ mövzunun "tarixi" və yaxud "müasir" olmasında deyil. Çünki hansı tarixi dövrdə yaşamasından asılı olmayaraq insan insandır və o, öz dövrünün sosial-mənəvi məzmununu daşıyır. Yazıçılarımız qəhrəmanlarının daxili dünyalarının elə nazik tellərini tərpədir ki, mücərrəd zaman deyil, onlarda mövcud olan ümuminsani meyllər meydana çıxsın. Göründüyü kimi, zaman insanları birləşdirən amillərdən yalnız biridir.

Nəticə. Beləliklə, qeyd etmək olar ki, monoloq və dialoq ünsiyyətdə iştirak edən subyektlərinin sayına görə bir-birindən fərqlənən iki əsas nitq formasıdır. Dialoq, iştirakçılar arasında fikir və fikir mübadiləsi yolu olaraq ilkin və təbii formadır, monoloq isə yalnız bir nəfərin dastançı olduğu ətraflı bir ifadəsidir. Monoloq və dialoq nitqi həm şifahi, həm də yazılı formada mövcuddur, baxmayaraq ki, ikincisi həmişə monoloji nitqə söykənir və dialoq nitqi şifahi formanın əsasında.

Ədəbiyyat:

1. Məlikzadə İ. Küçələrə su səpmişəm. Bakı: 2009, 150 s.
2. Məmmədova Z.Ş. Bədii məndə xarakteroloji nitq və onun ifadəsi problemləri // fil.elm. dok. ... diss. avtoref. Bakı, 2011, 41 s.
3. Baxtin M. Doctoyevski poetikasının problemləri. Bakı: Kitab aləmi, 2005, 384 s.
4. Abdulla Kamal. Yarımçıq əlyazma. Bakı: XXI- YNE, 2004, 288 s.
5. Qurbanov A. Ümumi dilçilik. II cild. 8 cildə, Bakı, Nurlan, 2004, 882 s.
6. Səmədoğlu Y. Seçilmiş əsərləri. Bakı: Şərq-Qərb, 2005.